

Panium - Taano ta Muno

Abanya-by'abantu bawe: Okuzimuzibwa n'Okugwa kwa Rooma mu Bunnabbi

Jeff Pippenger
2025-03-05

Ekitetab ky'a Danieli kihingura eby'obuhanuzi eby'okutangaza, nga kirukobera omusingo ogw'okugarukamu n'okwongerera okugaziya, ogurukuratira mu byoleso byayo byona, kuruga aha kisani ky'ebyuma eby'enjawulo eky'omu ssuula 2 okutuuka aha ntambara z'abakama ezizibu ez'omu ssuula 11. Omu ntebeka egi, harabikamu ensonga erikuhamya muno: Olutalo rw'e Actium omu mwaka gwa 31 BC, olwaherize n'okugwa kwa Misiri omu mwaka gwa 30 BC, rwemerera nk'okuhikirira okw'amaani kwa Danieli 11:25, 26, kuranga okutandika kw'obugabe bwa Rooma ey'abapagaani obw'emyaka 360.

Danyeri 11 yabandira ku kuzamuka no kugwa kw'ubwami bwakurikiye urupfu rwa Alegizanderi Mukuru mu mwaka wa 323 Mbere ya Kristo. Nyamara, ku murongo wa 14, habaho ihinduka. Ahagana mu mwaka wa 200 Mbere ya Kristo, ubwo Antiyokusi wa III (Magnus) yiteguraga urugamba rwa Panium arwanya umwami-w'umwana Putolemayo wa V, Roma yaratabaye, atari nk'umurebeyi usanzwe, ahubwo nk'“abambuzi b'ubwoko bwawe.” Kubera ko yari ihangayikishijwe no kurinda isoko ryayo ry'ingano ziva mu Misiri hagati y'imidugararo y'Abagiriki, Roma yerekanye ububasha bwayo mu gihe cy'Intambara ya Kabiri ya Makedoniya (200–197 Mbere ya Kristo), itegura urubuga rw'uruhare rwayo rw'ubuhanuzi.

Rûmiyê serdestiya li ser Cihûyan

63 BC-ini tasikpatta, ayat 16 umpuni tepatu, idi Pompey kian Yerusalem, masuk ke Ruang Mahakudus lalu menegaskan kuasa Roma atas “negeri yang mulia” itu. Dari sini, ayat 17 sampai 22 menelusuri suatu rangkaian tokoh Roma: kampanye-kampanye Pompey di timur, penaklukan-penaklukan Julius Caesar dan pembunuhannya pada 44 BC, pemerintahan Augustus Caesar yang memungut pajak (dicatat dalam Lukas 2:1) yang berakhir pada 14 AD, dan Tiberius yang mengawasi penyaliban Kristus pada tahun 31 AD, ketika “raja perjanjian” itu dipatahkan. Garis nubuat dari Pompey di Yerusalem sampai Titus di Yerusalem pada 70 AD mengemukakan garis dominasi Roma atas umat Allah.

Bi serdestkirina bi yek Generalê Romayî ku perestgeh pîs kir û heta dawîya ku Generalekî Romayî perestgeh hilweşand, nîşana Alfa û Omega dide. Bi destpêkirina bi pîskirinê û bi dawîbûnê bi hilweşandinê, rêza dîrokî her weha pîskirin û hilweşandina Wî tê de digire, yê ku di derbarê xwe de got: “Vê perestgehê hilweşînî û ez ê di sê rojan de wê dîsa rabikim.” Rastî ji tîpa yekem, sêzdhemîn û dawiyê yên alfabeya Îbranî pêk tê, û rêza ku bi Pompey dest pê dike û bi Titus dawî dibe, hilweşandina perestgehek navîn tê de digire ku bi xaça navîn a sê xaçan tê temsîl kirin, yên ku tam di nivê hefteyê de hatin çêkirin, dema ku Mesîh hat peymanê bipesîne. Ayetên şanzdeh heta bîst û du rêzeke pêxemberî temsîl dikin ku nîşana rastiyê hildigire. Di nav dîroka ku ev ayet temsîl

dikin de çend rêzên pêxemberî yên girîng hene, lê mijara bingehîn a rêzê serweriya Romayê li ser Cihûyan e.

Imikhue na Mikataba

Esi ya 23 “ezongeli mpe ekolisi” na kozonga sima na mobu 161–158 liboso ya Klisto, ntango Bayuda oyo bazalaki na nse ya Yuda Makabe basalaki boyokani na Loma (1 Maccabees 8). Yango emonisi lolenge ya motuya mpe ya se moko oyo Loma ezalaki kotonga bokonzi na yango—kokweyisa bikólo na nzela ya mayokani mpe ya boyokani ya baninga, nzela oyo ekesenaki na oyo ya bakonzi oyo bayaki liboso na yango. Esi ya 24 esukisi eteni oyo, na koloba ete Loma “ekosakola mayele na yango uta na bisika ya makasi, kino mpo na mwa ntango.”

Na mpe nsima ya kondimana oyo bakosalela elongo na ye, akosalela bokosi; mpo akomata, mpe akokóma makasi elongo na bato moke. Akokota na kimya kino na bisika ya monene mpe ya mafuta ya etúká; mpe akosala oyo batata na ye basálá te, ata batata ya batata na ye; akokabolela bango biloko ya bopunzi, mpe ya boponzo, mpe bomengo: ee, akobongisa mayele na ye mpo na kotelemela bisika makasi, kutu mpo na mwa ntango. Daniel 11:23, 24.

Kwa Wakati Fulani

یۆخ یناکهر ئیمائی امۆر. تئێردمهگب ئیت «هل» یشو کهو تئێرن اوتهد، هوارد ئیگرهو «ژد» کهو یه یشو وهی و یسایس یلد کهو، تاکهد امۆر یکهراش مبه ژامائی ادهته یائی ول «هل» یشو. تاکهد ین یبش ئیپ «هل» ۳۶۰ ناره مبه غیپ یه وئش هب «تاک». یناکه یی ژیتارتس یامهنب هب، ته یرۆتار پیم یی یزابر هس هل تئید یی اتۆک و، تئیه مکهد Actium ی اود نی یازش ئیپ ۳۰ هل رسیم کئ تاک تاکه دیپ تسهد، هل اس تئیل ئه دی ج هب Constantinople و ب امۆر Constantine کئ تاک ۳۳۰ یل اس.

Amavesi 25 na 26 agumiriza kuri Actium ubwayo.

Ne ange aheti kuñget neni ni awik ete apwot ka apinirkenyen king miulukot fengen me ami kawun; nge king miulukot elon an ahet ngeni maun fengen me ami kawun lapalap o kelail; nge i me sohte pwa i en pouw: pwe irail me pan padahng due en kamwahu ong i. Ei pwe, irail me kang sang ni mwenge en sapwilim a iang en kamwahu i, re pan kawela i, o ami kawun en pan pwerela: o aramas toto pan pupedi me mehla. Daniel 11:25, 26.

31 BCndu, Octavian, ui tui Rome mawhawk “king of the north,” ka Cleopatra tawn Egypt, “king of the south,” an thupi takin rawn beiin, ralkap lawng indona ropui takah a sipaiho a hrang a khawm a. Antony leh Cleopatra te “very great and mighty army” chu a tlu ta a, thiamna hmanga siam “devices” (Agrippa thiltih dan) leh ralthlakna—Antony thawhpuiho zingah paw bi bo va inhlan chhuakna leh Cleopatra’n indona la kal lai ngeiin a kir lehna—avin an tihchhiat avangin. 30 BC hmanah Egypt chu Rome ramkai hnuai a lut ta a, chuta tang chuan pagan Rome lalna, tu mahin an do zo loh, a tan phah ta a. He kum 360 chhung hi, 30 BC atanga 330 thleng, Rome thuneihna a hmun nghet ber tirah a ngaihven laiin a awm a, Constantine’n a sawnchhuahna hian hmun nghet chu “cast down” a nih avangin, Daniel 8:11-in a sawi angin.

ᲘᲚ, ᲘᲗᲚᲚ ne ho anuonyam mpo de kᲔᲔ asafo no Sahene no so, na ᲚᲗᲗᲗ ne so na woyii daa afᲔᲚᲔᲔ no fii hᲔ, na wᲔᲔᲔᲔ n’ahᲔᲔᲔᲔᲔᲔ no faam. Daniel 8:11.

Ntango Constantin akweisaki engumba ya Roma mpo na engumba ya Constantinople, atikaki libulu ya bokonzi kati na engumba ya Roma polele mpo ete lingomba ya bopapa ezwa esika ya bokonzi oyo engumba ya Roma ezalaki komonisa. Likambo yango ekokisaki molongo ya mibale ya Emoniseli zomi na misato.

'Al'os an ni a'araw ko ay kapara ng isang leopardo, at ang kaniyang mga paa ay gaya ng mga paa ng oso, at ang kaniyang bibig ay gaya ng bibig ng leon: at ibinigay sa kaniya ng dragon ang kaniyang kapangyarihan, at ang kaniyang luklukan, at dakilang kapamahalaan. Apocalipsis 13:2.

Mu Daniel 8, amagambo abiri atandukanye y'Igiheburayo, yombi ahindurwa ngo “aheranda,” atandukanya inkuru y'aheranda mu gitabo cya Daniyeli. Igitabo cya Daniyeli kigaragaza intambara iri hagati ya Kristo na Satani nk'uko ishushanywa n'ababahagarariye ku isi ba Kristo na Satani. Babuloni, uhagarariye Satani ku isi, itsinda Yerusalemu mu ntangiro ya Daniyeli, kandi Yerusalemu itsinda Babuloni mu murongo wa mirongo ine n'itanu w'igice cya cumi na kimwe. Ubwami bugereranywa n'umujyi wa Yerusalemu n'umujyi wa Babuloni ni “aheranda h'imbaraga.” Imijyi ya Babuloni na Yerusalemu yombi ni aberanda h'imbaraga, kandi yombi ifite insengero zayo bwite muri uwo mujyi. Urusengero rwa Pantheon ruri mu mujyi wa Roma, kandi urusengero rwo muri Yerusalemu ni rwo ruhuje na rwo mu nkuru y'ubuhanuzi. Babuloni n'umujyi wa Roma ni ibinyoma byigana Yerusalemu.

Му Даанијел 8-да, ики Ибрани сөз бар: 11-аятта “miqdash”, анда кичик мұз (бутпарас Рим) 330-йилда Константин көчкандин кейин “униң мукәддәс жайиниң орни” ни (Рим шәһири) йикитиду. Йәнә бир сөз “qodesh” болуп, 13, 14-аятларда Худаниң мукәддәс жайи 2300 күндин кейин тазилинишни күтүп туриду. Һәр иккилиси “мукәддәс жай” дәп тәржимә қилинсиму, “miqdash” яки Худаниң қорғинини, яки бутпарасларниң қорғинини билдүрәләйду; амма “qodesh” Инжилда пәкәт Худаниң мукәддәс жайини билдүрүш үчүнла ишлитилиду.

Muli Daniel 11:31, “eneo lya obulamu” (ekibuga kya Rooma) linyisibwa obujama, nga Ababarbari n'Abavandali baleeta olutalo mu kibuga kya Rooma. “Emikono” mu lunyiriri olwo gyatandika ne Clovis mu 496 era ne gigenda mu maaso okutuusa nga Rooma eya bapaapa emaze okulinnya mu bujjuvu mu 538, Abasigosi ab'Ebuwanjuba bwe bagobebwa mu kibuga.

Omurongo gw'obunabi ogutandikira ku Actium gurambukira aheire ya 330. “Emiato ya Kittim” eri omu mushororongo gwa 30 neemanyisa Abavandali bari ahansi ya Genseric, abaanyaga Roma omu 455, ekimanyiso ky'okugwa kwa Roma ey'Oburengyerwa. Hanyuma Roma y'Abapaapa yaimukaho, yaategeka okuruga omu 538 okuhitsya omu 1798; kumara emyaka 1260, okuhitsya obu Jenerali wa Napoleon, Berthier, yaaha Pius VI “ekihuta ekirikwita” ahabw'okumukwata. Emyaka 360 eya Roma ey'abapagaani, okuruga omu 30 BC okuhitsya omu 330, neeshushana n'emyaka 1260 eya Roma y'Abapaapa, buri emwe etandikira obu ekizibu eky'okusatu (Misiri, ba Ostrogoth) kigwa.

Sultanî ya kisasa ya kaskazini hujitokeza katika aya ya 40. Mwaka 1989, upapa, ukiwa umeungana kwa siri na Marekani ya Reagan (inayoashiriwa kama magari ya vita, meli, na wapanda farasi),

huiangusha USSR, “mfalme wa kusini” (ukana-Mungu/Ukomunisti). Aya ya 41 hutambulisha upapa ukilishinda “nchi yenye utukufu”—ikiigeuza Marekani ya Kiprotestanti kuwa Marekani ya Kikatoliki—ilhali aya za 42, 43 hilitambulisha Shirika la Mataifa linalowakilishwa na Misri likisalimu amri kwa muungano wa pande tatu unaojumuisha Shirika la Mataifa (joka), Vatikani (mnyama), na Marekani (nabii wa uongo), ukiuongoza ulimwengu kuelekea Har-Magedoni. Aya ya 45 hutabiri mwisho wa mamlaka hii, “bila kuwapo wa kuisaidia”; jeraha lake likiwa limeponywa katika aya ya arobaini na moja, lakini hatima yake ikiwa imetiwa muhuri kufikia aya ya arobaini na tano.

31 BC의 약티움은 25절과 26절의 초점이며, 그 성소-요새로부터 로마의 360년 통치를 개시한다. 14절을 단서로 삼을 때, 16절로부터 31절에서 교황권 로마로의 전환에 이르기까지의 이교 로마의 이야기는 이교 로마의 완전한 계보이다. 그 계보는 세 부분으로 나뉜다. 16절부터 22절까지는 고대 이스라엘에 대한 로마의 지배의 계보이다. 23절과 24절은 로마가 군사력과 더불어 동맹과 조약을 통해 정복할 때 사용한 제국 건설의 그 활동을 밝힌다. 24절부터 31절의 마지막 표현에 이르기까지는, 로마가 스스로를 높은 기간을 나타내고 그 뒤에 쇠퇴가 따르는, 두 부분으로 된 계보이다.

“nguva yakwewekwa” i ntulo ya malembe ya 360 hi lembe ra 330. Tindzimana ta makume mbirhi na nkombo ku fika eka xivulwa xo hetelela xa ndzimana ya makume nharhu na yin’we, lexi kombisaka nkarhi lowu matimba ya vupapa, lama yimeleriweke tanihi manyala lama endlaka ku onhaka, ma vekiweke exiluvweni hi 538, i matimu ya Rhoma ya vukhonger bya swikwembu swo tala eka mongo wa nkarhi wa malembe ya makume nharhu na ntsevu ya ku fuma lokukulu, lowu landzeriweke hi malembe ya madzana mambirhi na nhungu ya ku wa hi ku landzelelana.

Noolenge “kimya” kya vesi ya makumi abili na inne huanza katika mwaka wa 31 KK kwa kuongezwa kwa mfalme wa kusini katika milki ya mfalme wa kaskazini, nayo huishia mwaka wa 330 kwa mgawanyiko wa mfalme wa kaskazini kuwa mashariki na magharibi. Tangu mwaka wa 330 hadi 538, Rumi ya kipagani husambaratika hatua kwa hatua. Utambulisho mbalimbali wa kinabii unaohusiana na hatua mbalimbali za maangamizi ya Rumi ya kipagani ndiyo nguzo za kinabii zinazomwezesha mwanafunzi wa unabii kulitambua Neno la Mungu la kinabii. Katika utimilifu wa aya ya kumi na nne ya Danieli kumi na moja, Rumi huiimarisha njozi, na mojawapo ya njia inazofanya jambo hilo hasa ni kupitia kuanguka kwake. Aya hiyo yasema, “tena wanyang’anyi wa watu wako watajiinua ili kuithibitisha njozi; lakini wataanguka.”

Kuroma ashipigiwa na merikebu za Kitimu, kisha baadaye akashambulia kusini, haikuwa kama ile ya kwanza wala ile ya mwisho; kwa maana tangu hapa na kuendelea kuanguka kwa mamlaka ya Kirumi ndiko kunakowakilishwa. Tarumbeta nne za kwanza za zile tarumbeta saba za Ufunuo, zipatikanazo katika sura ya nane, zinaeleza kwa namna ya pekee mamlaka nne kuu ambazo hatimaye zilileta Roma ya Magharibi kwenye mwisho wake kufikia mwaka 476. Maono hayo yanawekwa imara wakati wanyang’anyi wa watu wako wanapojitukuza na kuanguka. Maono ya unabii yanaonyeshwa juu ya mfumo wa kuanguka kwa Roma. Roma ya kipagani ya Magharibi ilianguka tangu 330 hata 538. Roma ya Upapa ilianguka mwaka 1798. Katika historia ya tarumbeta ya tano na ya sita, Roma ya Mashariki ilianguka mikononi mwa Waturuki Waothmania mwaka 1453. Maanguko hayo matatu ni sehemu ya maono yale yanayoimarishwa na wanyang’anyi wa

watu wako.

Ivesi Iya landa ete, “na akua vaaku vaaantu vakuu viaku vanenepwila kuimika uvwaavi; indi navakwa.” Kufuma mu 31 BC kutwala mu 330, Ulooma wa kipaani “vanenepwile” mu buwama bwavo pa nsi yonse. Kufuma mu 330 kutwala mu 538, Ulooma wa kipaani wakwapooleleko kulongeka omulume wa bubi okwikalila mu tempile Iya Leza, nekwilumbula mwine nga Leza. Kufuma mu 538 kutwala mu 1798, amaka ga upaapa “vanenepwile,” ne mu 1798 vakawa. Kufuma mu 31 BC kutwala mu 330, Ulooma wa ku Uluvala “wanenepwile” ukuti ye nkanda ya butemi bwa Ulooma, ne kufuma mu 330 kutwala mu 476 wakawa. Mu 330 Konstantino wanenepwile ukuti Konstantinopolo ye nkanda ya Ulooma wa ku Usele, ne mu 1453 Ulooma wa ku Usele wakawa. Ibiibi bya bipeela bia milanguluko yakweka yakweka ya Ulooma, kimwe kimwe bikwete ekiseera omwo Ulooma unenepa, ne kisengerwa ekiseera ekilangisha okugwa kwakwo, pantu “akua vaaku vaaantu vakuu viaku vanenepwila kuimika uvwaavi; indi navakwa.”

Ebra beşuñ “robbers” e ma minhe wo le “breakers,” doña zi e ka pa yij te e ma tuñ pa wo ŋmañ-sense te—“to break through” ke “to disrupt”—ka “robbers” gbaa le, a ka fuñ yiñe theft. Beşuñ e pa yij wɔn a baa yiña boundaries, laws, ke covenants, ka wɔn a nye nyɔgo goods baña. Rome le breaker la Bible prophecy ni, la verse fourteen ni e ma le “robbers.” Daniel chapter two ni Rome le iron kingdom la, ka chapter seven ni fourth beast la maa le Rome.

Piştî vê yekê ez di xewnên şevê de dîtîm, û va ye, heywanek çaremîn, tirsnaq û bihêrs, û bi tundi pir bihêz; û diranên wê yên hesinî yên mezin hebûn: wê dixwar û di perçeyan de dişikand, û mayîna wê bi lingên xwe ditepisand: û ew ji hemû heywanên ku berê li pêşiya wê bûn cuda bû; û deh qirnên wê hebûn. Daniel 7:7.

Erisi ya kane—ambayo ni Rumi—ina meno ya “chuma,” kwa maana ndiyo ufalme uleule wa nne uliowakilishwa kama chuma katika sura ya pili. Katika aya ya saba, mnyama wa nne wa Rumi “huvunjavunja vipande-vipande,” na anapovunjavunja hivyo, “alikanyaga mabaki kwa miguu yake.” Mnyama wa Rumi ndiye ufalme wa chuma, na sifa ya kuvunjavunja vipande-vipande na kukanyaga mabaki inawakilisha tendo la mateso. Mateso yaliyoletwa juu ya Israeli ya kale yalikuwa “ishara.”

Kandi matusi ago onse adzakugwera, ndipo adzakuthamangitsa ndi kukugwirani, kufikira mutawonongedwa; chifukwa simunamvere mawu a Yehova Mulungu wanu, kusunga malamulo ake ndi malangizo ake amene anakulamulirani: Ndipo adzakhala pa inu kukhala chizindikiro ndi chozizwitsa, ndi pa mbeu yanu kwamuyaya. Chifukwa simunatumikire Yehova Mulungu wanu ndi chisangalalo, ndi ndi kukondwera kwa mtima, chifukwa cha kuchuluka kwa zinthu zonse; Chifukwa chake mudzatumikira adani anu amene Yehova adzawatuma kudzamenyana nanu, m’njala, ndi m’ludzu, ndi m’maliseche, ndi m’kusowa zinthu zonse: ndipo iye adzaika goli lachitsulo pa khosi panu, kufikira atakuwonangani. Yehova adzakubweretserani mtundu wa anthu kuchokera kutali, kuchokera kumalekezero a dziko lapansi, wofulumira monga momwe chiwombankhanga chiwulukira; mtundu wa anthu amene chilankhulo chawo simudzachimva; Mtundu wa anthu a nkhope yoopsa, umene sudzalemekeza munthu wokalama, kapena kuchitira chifundo wachinyamata. Deuteronomo 28:45–50.

Kikòlo gi ta Islel o yâ gbo ló, si e gbii né kpá kékéé ló, laa “dòngó ke ná nyáa, ná kelé,” kà né “áá màná yìi wà” kpáa. Kikòlo né bée gi ta yà kené ké “sìpì yà kùù kóó kelé.” Nyà-kéte yà né téé yàà kongo, ke “áá pàá kpón, áá dé ke nyóó ló” né ménée Danyel nyà-màná kené kére, laa kelé ké à bàà songo né yà kené kére, né bóó yi Aleksándà yà màngo péle; kà laa kelé móose né Dóteronómi ló, màngo kelé laa sìpì yà gi kùù né Islel o yâ gbo ló mé né náa yìi. Rómà màngo né Danyel nyà-màná kené tóó ló laa sìpì yà kùù kóó kelé, kà laa sìpì yà gi kùù mé bée tongo péle.

Na kwamba hiyo pembe ilivunjika, na badala yake zikasimama nne, falme nne zitasimama kutoka katika taifa hilo, lakini si kwa nguvu zake. Na katika wakati wa mwisho wa ufalme wao, waasi watakapofikia ukomo wao, atasimama mfalme mwenye uso mkali, mwenye kufahamu mafumbo. Danieli 8:22, 23.

“Wakanyang’anyi (wabomolyi) wa bantu babo” basimikisya umwenesu; balyitogolela, kabili bagwa. Ubwami bwa cinaayi bwa kyuma bwali Roma wa bupagani, uwatungele bukalamba pa kulyaicitika, lelo ukuwa kwabo kwa kulekelesha kwaba cilangisho ca buprofeti icisimikisya umwenesu. Bena ni babomolyi, pantu banyanta abantu ba Lesa panshi mu kukakanwa.

Okwesoma okusoma kuno mu kitundu ekiddako.